

PEDRO PUJANA AGIRREGABIRIA
(Oletan jaio: 1915-VI-28 - Begoñan hil: 2001-II-4)

Aurkezpena

Karmel aldizkari honen azken alean (2000ko 4.ean) Pedro Pujanari buruzko idazlan luze bat eskaini neutsuen beraren bizitzaren eta lanen barri zabala emonez. Gaixorik edota bizitzeko gogoia galduta edo txarto ikusten nebalako eskaini neutsuezan orduko lerroak, Bilbon argitaletxeek emon eutsoen “*urrezko luma*” atxakitzat hartuta. Egin-eginean bere berak hil aurretik irakurri egizan. Poz handia hartu eban, horren barri izatean.

Oraingo honetan, bizkaieraz berba egiten dogun euskaldunok zor deusoguna garbitzeko asmoz edo egiten dot. Egin bere Pedro Pujanak, gaur egun baino erraztasun gutxiago egoan garaietan euskararen alde jo eta ke lan egiten jakin ebalako. Idatzitako liburuez gainera, hainbat eta hainbat lan argitaratu zituen aldizkarietan. Bateren bat oraindino argitaratu barik da. Guztiak baturik liburu eder bat osatu daitekeela uste dot. Behar bada, hori be egin beharko dogu geroago.

Honako orrialde honeetan, baina, beraren bizitza eta ibilbidea berak bere lumaz idatzita irakurtzeko aukera eskaini gura deusut. Oso interesgarria dala uste dot, euskara atsegin eta

ederrean beraren txikitako barri interesgarriak jasoten ditualako.

Horregaz batera, Oletako euskaran hika erabiliz idatzitako kontaketa labur bat bere eskaini gura izan deusuet, irakurle guztiok gozatu deizuen. Oletako euskararen hainbat aparteko gauza ikusteko aukera emongo deusku.

Beste barik, bada, hemen dituzue, begirunerik handienaz eskainitako agur-omenaldi modura, nire herriko seme jakintsua izan zan Pedro Pujanak idatzitako bi lan atsegingarri.

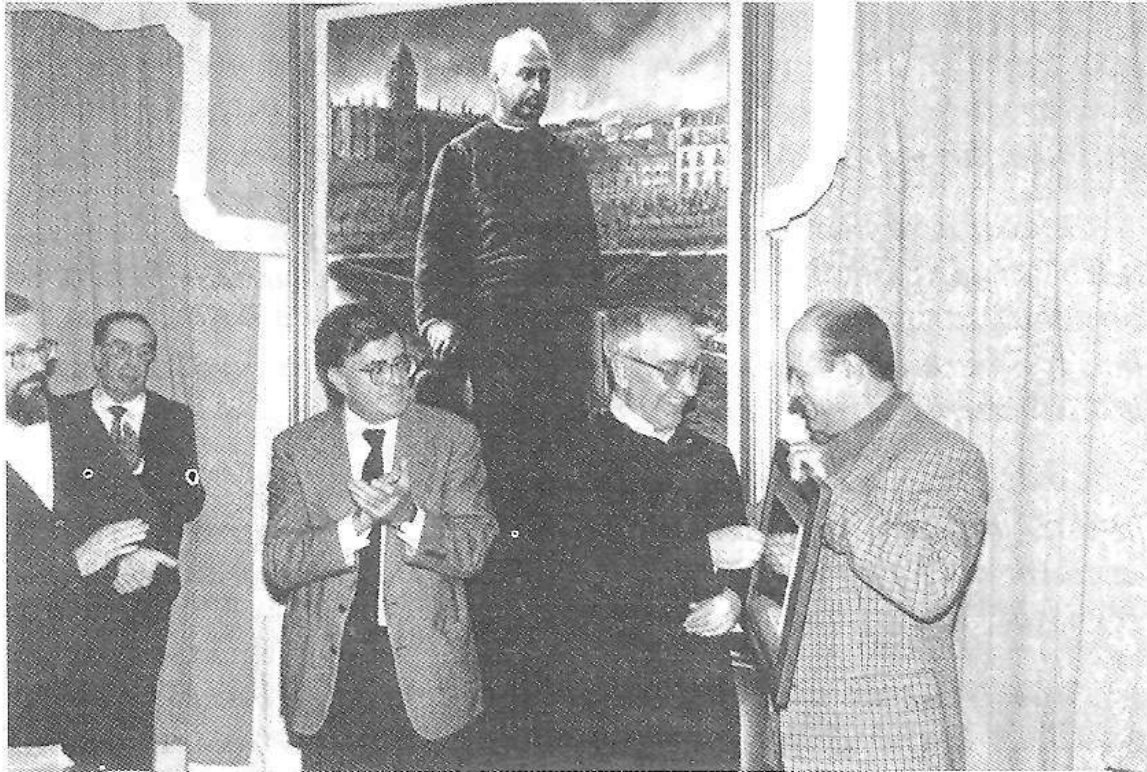
Patxi Uribarren

ARABAR BATEN EUSKAL IBILPIDEA

“Jainko onak honantxe nabi izanda -edo balanbeharrak, denetara hitz egiten da gure egunotan- nik ondotxo ezagutzen dodan arabar baten jatorrizko berbetea euskara izan zan. Arabar horrentzat euskera bere amaren bularretik harako bizkuntza izan zala dirausuet, labatik harako opilaren antzera.

Euskeraz izan ziran mundu honetan lehenengo biderrez egin ebazan berbak. Euskeraz egiten eben beti-beti euren artean etxean gurasoak eta seme-alabak. Euskeraz berba Jaungoikoagaz ere. Euskeraz bere buruagaz bizitzaldi guztian.

Euskera ikasi, luze eta zabal ikasi ere, txiki-txikitan, ume-umetan ikasi eban, beraz. Ela haren lehenengo maixua euskera ikasteko, beraren aita izan zala esan behar dausuet. Berau izan zan euskera irakurten eta idazten lehenengoz ikusi eban gizona mundu honetan.

Aramaioko udalak herriko seme kutun izendatua izan ostean, Euskaltzaindiaren Bilboko egoitza nagusian. Iñaki Nafarrate Aramaioko alkatearen eskutik agiria eta urrezko domina jasotzen.

Izan zan, zorionez, azken mendearen -XIX garrenaren- erdi aldera liburu bat Euskalerriko -zein Iparralde zein Hegoaldeko- etxe eta familietan eten barik irakurria izan ei zana, lehen eta orain gebien-gebienik erabilia izan ei zan euskal libururik zabalduena, nik nunbaiten irakurri dodanez. Beronen izena hau xe: ITUN ZAR ETA BERRIKO KONDAIRA, Frantzisko Lardizabal, Zaldibiko abadeak gipuzkoeraz idatzirikoa.

Arabar haren aitak Lardizabal abade harexen liburua irakurri ohi eban sarri-sarri bere etxeko eskaratzean, inoiz abots zoliz, bertan ziran etxeko guztiak entzun egien. Udagoien/negualdian, batez ere, egiten eban irakurtaldia, eguna laburra eta gaua luzea izaten dan aldikada horretan. Oraindino ikusten dagoala bere aita -dirudio arabarrari- Lardizabalen liburu lodikotea, narruzko azal doterez apaindua, eskuetan harturik

eta zabaldurik, sutondoko sugarraren argitara -artean ez zan etxe haretan ez herrian argi-indarrrik- irakurten eta irakurten, orain ixil-ixilik beretzako, geroxeago ozenkiro eskaratzean ziran familikoentzako.

Bazan etxe haretan mutiko txiki-txiki bat, familiako zeiena, aitari begira-begira jarririk, zirkinik egin barik eta belarriak ondotxo edegirik, adi-adi, beste hizkuntza arrotzetan baino lehenago bere jatorrizko berbakuntza ederrean liburuak ekazan kontakizunak entzuten zituana.

Orduantxe erne eta garatu ekion (ekion: adizki zaharra: jakon) mutiko hari bere kolko barrenean euskerarenganako atxikimendua, geroago eta itsatsiago egingo jakona, "etxean zer ikusi, baxe ikasi" esaerak dinoanez.

Arabar harek bere aita idazten ere ikusi ebala, esango dogu. Bein baino gehiagotan ikusi ere. Ixeko bi eukazan etxetik eta herritik urrun xamar, eta aitak noizik behin gutun/idazkitxoren bat egiten eutsen etxeko guztien izenean bertako harri emonez. Gutunaren buruan beti-beti eta hutsik egin barik hauxe idazten eban hizki/letra haunditan: GEURE EUSKERA EDERRIEN, eta gero dan-dana euskeraz idatzi.

Arabar haren aita ez zan kultur alorrean jakite zabaleko gizona. Ez eban inongo ikastetxetan ikastaldi berezirik burutu. Halan eta guzti ere, lehen mailako ikaskizunetan nabiko ondo jantzirik ikusten zan, euskeraren barrutian berariaz. Iau zelan uler daiteken? Lardizabal giputz idazlearen frutu umotua izan zeitekean. Zerbat aldiz irakurri eban ITUN ZAR ETA BERRIKO KONDAIRA eritxan haren liburua? Batek badaki!!

Irakurriaren irakurriaz eta atzamarrak liburuaren orrietan erabiliaren erabiliaz orriok orituta eta nabiko zikinduta agertzen ziran. Hainbat atal buruz ere baekizan eta....

Euskalkiak oztopo dirala euskera erabilteko eta ulertzeko? Ez horrenbeste. Hemen daukagu ezezkoaren agerbide bat.

Herriko bizigiroa euskeraren aldekoa eta guztiz egokia zan elizate/auzune baretan. Halakoren baten herbestetik etorten ziran guardia zibilak izan ezik, ez eban inork han gaztelanirik egiten. Herriko eskolan, balan ere, ez zan berbatxo bat ere euskeraz ikasten, ez entzuten. Gaztelania buts-butsez eskolatu ginduezan. Eta hori, umekondo saldoaren lehenengo urteetako maixua euskalduna izan genduala, Axpe-Arrazolakoa semez. Eskolorduetatik kanpora euskeraz egiten euskun berba, bai berak eta bai beraren familikoak ere. Eskolorduan, harriz, beti erderaz eta erdera butsez. Eskerrak kristau-ikasbidea euskeraz ikasi gendualako. Arabar honek bere bizitzaldian irakurri eban lehen liburua euskeraz kristinau-ikasbidea izan zan. Elizan ere herbaldiak beti euskeraz. Abestiak euskeraz eta latinez, orduan ohiturea zan legez.

Adinean haundiago eta euskeraren eremuan ikastunago egiten zan gure arabarra. Gasteizko eliz Ikastetxe Nagusi batera joateko erea izan eban, eta han izen eta ospe haundiko maixu/irakasle bategaz tril egiteko egokiera, zorionez: Manuel Lekuona jaunagaz. Beronek sutuagotu eta biztuagotu eutsan etxetik ekarren euskerarenganako grina, etorkizunean egundo gehiago ez urrituko, ez epelduko ez ekiona (ekiona: adizki zaharra=jakona). Ez berari soilik, ikaskide zituan hainbeste gazteri ere ez. Hori ez eban lortzen gure irakasleak bitzaldi sutu-gartsu-luzeak gazteei eginez, ez; goxo-goxo, guztiz goxo eta bigun, lan egiten eta idazten bultz eginez baino.

Maixu oso atsegina izan genduan oiartzuarra, eta euskal esparruan jakitun-jakituna. Haregaz egiten genduan ikastaldia berehalaxe joaten ekigun (ekigun: adizki zaharra=jakun), labur-laburra bailitzan.

Handik laster zorigaiztoko gerrate zital/galgarria etorri jakun uste barik, eta horra gure asmo guztiak eta ames lortsuak gorengo hodei moltzo baltzen artean betiko galdu. Negargarria! Ez-aldiak eta izozteak jo eban gero errukirik bagarik gure euskal baratz zimela!

Aitatu dodan aurreko aldi hau, balan ere, ongarrria izan zan euskerarentzat. On-aldi eta biztu-aldi harek luzaroan iraun izan baleu, zeinen mesedegarria izan zeitekean gure berbakuntza zahar-zahar honentzat, baita Ikastetxe Nagusi harentzako ere, euskerari gagokiozala. Gogora ekarri, agergarritz, 1936garreneko Olerki-Eguna, gerrate aurre-aurretxoan Lekeition egin zana, Ikastetxe haretako hiru lagun, Manuel Lekuona jaun irakaslea, Iñazio Otamendi eta Anjel Sukia ikasleak bertan sarituak izan ziran eta.

Mendian gorantz doiana, gora eta gora egin ezker, halakoren baten mendiaren gailur/erpinera heldu egiten da. Gure arabarraren euskeraren ikastaldiari ere, "gailurra" deritxaken hiru urteetako gaina etorri jakon, Oñako (Burgos) Jesulagunen Ikastetxe Nagusian igaro zituan aurteetan.

Oñara joan aurretik, Gipuzkoako herri nahiko jendetsu baten bizi zan, euskera sustraiz ikasteko "egarri" ase-ezina eukala. Herri haretan, baina, ez eban astirik, ez ezetariko bitartirik, ez libururik helburu hori egia bihurtu zeiten. Oñara joandakoan, ostera, horra biok -astia eta liburuak- uste barik aurkitu.

Ikastetxe Nagusi haretan teologiako ikasle nagusien artean bazan talde bat -hamar/hamabi ikaslez osotua- euskera apur bat sakontxo ikasi nahi ebana, eta talde ha arabarrarengana joan zan, euskal aditza azaldu/argitu egiola eskatuz. Gipuzkoerazko aditza errotik aztertu eta ikasi gura eben, danak giputzak ziran eta.

Josulagunen Ikastetxeko liburutegi aberats/oparotsuan euskeraren barrutian trebetu abal izateko liburu egoki-egokiak aurkitu ebazan arabarrak, esate baterako, Arturo Campionen "Gramática bascongada de los cuatro dialectos literarios" izeneko liburu mardula, R. Mª de Azkueren "Morfología vasca", hiru hizkuntzatakako hiztegi lodia, Luis de Eleizalderen "Conjugación

vasca sintética”, Seber Altuberen “Erderismos” eta “Observaciones al tratado de Morfología Vasca”, eta abar, eta abar.

Haxe bai izan zala poza eta gozamena gure arabarrarentzat!! Orduantxe ase abal izan eban aspaldi-aspaldidanik ekarren gurari bizia, euskal baratzean buruz aurre sartzeko! Nun eta Burgos-en! Holakorik!

Sei hilabetean, egun bakotxeko batez beste hamar ordu, beste zereginik barik euskal aditza aztertzen lan-da-lan egin eban arabarrak.

Hurrengo urte bitan jardun eban gipuzkoar talde bari euskera irakasten, aditza eta beste.

Ondorenez, hauxe esan behar: Oñako Josulagunen Ikastetxe Nagusi haretantxe lortu ebala arabar euskaltzale ikastunak negurri medar baten euskerari buruzko zerbait jakite, zorionez.

Esan ere, horrexegaitik esan dot, gure hizkuntzaran ikastaroa dala eta, Oñako egotaldia mendi garai baten “gailurra” irudiko izan zala arabarrarentzako.

Oñako biru urteetako ikaste/irakaste aldi harek ondoren mamintsuak ekarri zituan geroko urteetan...

Geroago egindako lanak -nabariak izan ez arren- ezin ondu abal izango ebazan Oñan josulagunen artean egindako hobekuntza izan ez balitz”.

=====

Zerbait idazten hasi, askoz lehenago hasi zan. Haren euskerazko lehen idazlanak -askorik ez- gerrate aldikoak ziran. Elgeta/Intxorta gudalekutik, 1937. urtean, Bilboko EUZKADI egunkarian argitara emonak.

1958-1967 urte bitartean Donostiako ZERUKO ARGIA eritxan aldizkarian hainbat aldiz idatzi eban, geroagoko urteetan

AGUR, KARMEL, ZER, EUSKERAZAINTZA aldizkarietan, batez ere, idazten jarraitzeko.

1970. urtean, Bizkaierazko aditza zala eta, liburu bat kaleratu eban, bigarren argitaraldia ere lortu ebalarik. Liburu honek tantxe dator euskal aditz osoari -iragangaitz zein iragankor, laguntzaile naiz bakun/sintetiko -NOR-NORI-NOR irakaspidea lehenengo aldiz ezarria, hurrengo urteetan aditz-irakaskuntza osora zabalduko zana.

Irakaspide honen sortzaile eta guraso Aita Isidor Baztarrrika, Estibalitzko beneditarra izan zan, ADITZA izeneko bere liburuan, 1968. urtean, aditz osoari ezarri ez eutsan arren.

Itzulpenak dirala eta, beste hainbat lan albora itxirik, arabar honek ondutako egintzarik garrantzizkoena Bizkaiko Foru Barria edo Barriztatua, hamaseigarren mendean, 1526. urtean idatzia, lehenengo aldiz euskerara/bizkaierara itzultzea izan zan, 1981. urtean kaleratu zana, JOSE ESTORNES LASA, erronkariar zalduna, lankide edo Foru-adierazle/interpretatzaile izan ebala. Gauza bitxia, gero, hau ere! Bizkaiko Forua izan, eta lehenengo bidar, nafar jakintsu bat argi-emoile izanik, arabar bategen euskeratu izana!

1979. urtean Arabako Aldundiak argitaratu eban "Oletako euskal aditza" izenburutzat daroan liburua.

Hauxe da arabarrarentzat gogozkoena eta bihotzezkoena dauan idazte-frutua, Arabako gorengo musturrean, OLETAN, mendetan eta mendetan erabili izan dan aditzaren barri -zuka eta hika- emoten dau eta.

Aramaioko elizate edo auzo horretan erabili ohi dan hikako jokaera, izan ere, guztiz berezi-berezia da euskal aditzaren barrutian, beste inon entzuten ez dan langoa, Otxandio inguruan izan ezik, ez Aramaioko Ibarren bertan, ez Leintzen (Gatzaga, Eskoriatza, Aretxaabaleta, Arrasate), ez Bizkaian, ez Gipuz-

En Bilbao 700 + 30 Edición
Una Feria 10

Bilboko Liburu Azokaren urrezko luma jasoten. Karmelo Etxenagusia gotzaina eta Ana Madariaga kultura-diputatuaren artean.

koan... Nafarroako ez dakit zein tokitan antzeko adizkiak darabilenezala dirausku Azkue haundiak.

Endrike Knörr jaun euskaltzainak bidea urraturik etorri zan liburua kalera, Alfontso Irigoien euskaltzain oraintsu zenduak zuzenketa batzuk eginda gero.

Hikako jokabidea bizi-bizirik dogu Aramaioko alde horretan, zukakoa beste bai gazteen eta adinkidekoen artean.

Arabako Oletan bizirik dan hikako jokabideari buruz lan bat agertu zan 1977. urtean, eta idazkun haretatik adizkera batzuk ekarri dodaz orriotara, beste leku batzuetako adizkerakaz bardinkaturik/konparaturik, irakaurleari argigarri izan dakiozan (Lekuonatar Manuel jaunari omenezko idazki-bilduma, III, Kardaberaz Bilduma-21, Tolosa, 1977, 295 orr.).”

Oletako euskara bizi-bizia

(herrian erabilten diran laburdurak agirian ezarririk)

AITTE-SEME-ALABEN ARTIEN

A (Aita): -*Deittu heidxok, Bittor, Malentxuri, bidxoi zerbait esan biutsuet eta.*

Al (Alabak): -*Zer biozu, aitte?*

A: -*Dxesarri hai hortxe, Malentxu, dxesarri hai. Hi be dxesarri hai, Bittor. Aspaldidxen dxaukat zuei bidxoi zerbait esateko gogue. Zuek gaztiek zarie, gaztiek. Udabarridxen zagoze. Udabarridxe sasoi ederra dok, ederrik badak. Eztok, baie, frutue batzeko aldidxe. Udabarridxen erein eitten dok, erein. Batu, barriz, udagoidxenien eitten dok. Zuek edade horretan ereitten dozue-na hartuko dozue gero. Oin hazi ona ereitten bozue, gero helduaruen eta zartzaruen frutu onak eskuratuko duzue...*

Badxakidxat gazte zintzuek zariena. Zuen aitte poz-pozik dxauk zuekaz. Auzuen eta herri guztidxen burua harro-harro dodala ibiltten nok eta adurra daridala, Oleta guztidxen ejenplutzat zaukiezelako.

Badxaukat, halan be, zertxobait esan bihera. Zuen bidxon artien erderie sarritxuei entzuten dodala uste dxuat, eta gure euskeriau eztozuela biher dan beste maitte. Eta bilddur nok, bilddur,

A(Aita): -*Deitu egiok, Bitor, Malentxuri, bioi zerbait esan behar deutsuet eta.*

Al (Alaba): -*Zer behar dozu, aita?*

A: -*Jesarri hadi hortxe, Malentxu, jesarri hadi. Iii be jesarri hadi, Bitor. Aspaldian jaukat zuei bioi zerbait esateko gogoa. Zuek gazteak zaree, gazteak. Udabarrian zagoze. Udabarria sasoi ederra dok, ederrik bajak. Ez dok, baina, frutua batzeko aldia. Udabarrian erein egiten dok, erein. Batu, barriz, udagoienean egiten dok. Zuek edade horretan ereiten dozue-na hartuko dozue gero. Orain hazi ona ereiten badozue, gero helduaroan eta zahartzaroan frutu onak eskuratuko dozue...*

Bajakiat gazte zintzoak zareana. Zuen aita poz-pozik jagok zuekaz. Auzoan eta herri guztian burua harro-harro dodala ibiltten nok eta adurra daridala. Oleta guztian ejenplutzat zaukiezelako. Bajaukat, halan be, zertxobait esan beharra. Zuen bion artean erdereza sarritxoegi entzuten dodala uste joat, eta gure euskera hau ez dozuela behar dan beste maitte. Eta bildur nok, bildur, haundi eginda gero geu-

haundi einda gero geure berbeta zoragarri hau baztertu eingo ez ete dozuen. Hoixe ixengo litzakek zartzaruen emongo zeunskiden ostikadarik haundidxena.

AI: *-Zu beti zabiz ekin-da-ekin euskerie dala ta eztala! Baie, zertako biu euskeriau? Zetako! Bittoidxa dxuteko be erderie biozu!!*

S (Semea): *-Euskerie aittatu ezkerro, aitte, zu herotu eitten zã, berotu eta sutu, begidxe bixitu, betulak arteztu, matrailak gorritu, arpegidxe balztu, eta okotza bera be zorroztu eitten dxatzula dirudi...*

A: *-Entzun heistan, Malentxu, entzun heistan. Hik be entzun heistak, Bitor. Nik etxoan esaten beste berbetarik ikasi biher eztanik. Ez holakorik! Zenbat eta gebidxau ikasi eta hobeto. Baie, hara: hik, Malentxu, heure (ama) maitte don, ezton? Zegaittik maitte don, ba? Emakume doterie dalako? Sasoikue dalako? Biergine dalako? Horregaittik be maitteko don, dxakina. Baie, hik heure ama heure ama dalako maittetu bion. Motza/zantarra balitzon be bai, alperra ixenda be bai, bere burue galdute baileukon be bai. Heure ama don, eta errazoi horixe nabikue don heure ama bidxoz-bidxotzez maitte ixeteko.*

re berbeta zoragarri hau baztertu egingo ez ete dozuen. Horixe izango litzakek zahartzaroan emongo zeunskiden ostikadarik haundiena.

AI: *-Zu beti zabiltz ekin eta ekin euskera dala eta ez dala! Baina, zertako behar dogu euskera hau? Zertako! Bitoriara joateko be erdera behar dozu!!*

S (Semea): *-Euskera aitatu ezkerro, aita, zu herotu egiten zara, berotu eta sutu, begiak bizitu, betulak arteztu, matrailak gorritu, arpegia balztu, eta okotza bera be zorroztu egiten jatzula dirudi.*

A: *-Entzun egistan, Malentxu, entzun egistan. Hik be entzun egistak, Bitor. Nik ez joat esaten beste berbetarik ikasi behar ez danik. Ez holakorik! Zenbat eta gehiago ikasi eta hobeto. Baina, hara: hik, Malentxu, heure (ama) maite don, ez don? Zergaittik maite don, ba? Emakume dotorea dalako? Sasoikoa dalako? Behargina dalako? Horregaittik be maiteko don, jakina. Baina, hik heure ama heure ama dalako maitatu behar don. Motza/zantarra balitzon be bai, alperra izanda be bai, bere burua galduta baileukon be bai. Heure ama don, eta arrazoi horixe nahikoa don heure ama biotz-bihotzez maite izateko.*

Ondo dxaun erderie ikastie, ondo eta ezin hobeto. Baie, guk, euskaldunok, euskeriau geurie dxuagu. GURIE!! Euskalerridxe daukan bitxirik zoragarri dxena berau don. Ez bakarrik zoragarri dxena, gure Euskalerra honen ixetie bera be euskeriau don. Euskerie galduko balitzon, Euskalerridxe be dxunda legoken, betiko dxunda. Horrexegaitik, herri lez bixi gura badxuagu, beste herri dxetarik aparteko herri eitten gaituan aberastasan bardinbako hau geure indar guztidxekez gorde eta zaindu biber dxuagu, osterantzean gureak ein dxon.

S: *-Itxi daiguzan, aitte, bidxotza artegatu baino eitten ez daukuzan arazuak, eta zu kontuzale be bazá eta, kontau eiguzu kontutxu bat, baie, barre egitekue, e?*

A: *-Barre eittie be biber dok mundu honetan, eta inoz Arangaidxotik entzuteko moduko barre-zantzoak eittie be bai. Esangotsuet, ba, kontuxu bat horren egarri dxue daukazuen ezkerro, kontua ala historidxe dan etxakidxat baina.*

Bakixue Oleta zegaittik dan Aramaidxo? Ba, neuk esangotsuet ointxe. Antxinako denporetan Oleta eta inguruko basuek ez ei zian ez Otzandidxokuek, ez Aramaidxokuek izan, dane-

Ondo jagon erdera ikastea, ondo eta ezin hobeto. Baina, guk, euskaldunok, euskera hau geurea joagu. GUREA!! Euskalerra daukan bitxirik zoragarriena berau don. Ez bakarrik zoragarriena, gure Euskalerra honen izatea bera be euskera hau don. Euskera galduko balitzon, Euskalerra be joanda legokean, betiko joanda. Horrexegaitik, herri lez bizi gura bajoagu, beste herrietarik aparteko herri eitten gaituan aberastasan bardinbako hau geure indar guztiekaz gorde eta zaindu behar joagu, osterantzean gureak egin jon.

S: *Itxi dagiguzan, aita, bihotza artegatu baino egiten ez deuskuzan arazoak, eta zu kontuzale be bazara eta, kontatu eiguzu kontutxu bat, baina, barre egitekoa, e?*

A: *Barre egitea be behar dok mundu honetan, eta inoz Arangaiotik entzuteko moduko barre-zantzoak egitea be bai. Esango deusuet, ba, kontutxu bat horren egarria daukazuen ezkerro, kontua ala historia dan ez jakiat baina.*

Badakizue Oleta zergaittik dan Aramaio? Ba, neuk esango deusuet, oraintxe. Antxinako denporetan Oleta eta inguruko basoak ez ei ziran ez Otzandiokoak, ez Aramaioakoak izan,

nak baino. Eta bai Aramaidxo-ko pastoriek eta baita Oztandixokuek be inguru honetako barrutidxetara ekarten ei dxuezan euren ardidxek. Gu, euskaldunok, baie, beti ixen gozak alkarren artien burrukalari dxek, eta ixengo be bai, nire ustez. Eta orduan be euren artien beti burruken eta burruken ibilten ei zia herri bateko eta besteko pastoriok. Alkarregaz beti makilaka, atzamarka eta txatamurka. Odolak be behin baino gehixagotan gorritu ei csoa lurre, eta inoz erretenkada odol mendixen behera dxun be bai.

Hainbeste berbaldi eta batzar ein ei dxuezan bakiet eitteko. Alperri, baina.

Halakoren baten, akas-dun pago lodi bati bizkarra emonda eguan urtietan ondotoxo aurreraturiko bizar luzedun eta ule zuridun agure zartxu batek hauxe esan ei txia bere lagunei: Bakie ein biher doguna danok ikusten dxuagu, baie, zelan ein etxakid-xau. Nik hauxe egingo neukek: ixentau dxeguá egun bat edo hobeto esanda, gau bat. Aramaidxoarrak aukeratu daid-xela mutil bat, eta oilarrak Aramaidxon kukurruku eitten dauanien, urten daidxela mutil horrek Oztandixorantza aurretik ixentauriko bide batetik. Oztandixoarrak bardin, aukeratu

danenak baino. Eta bai Aramaioko pastoriak eta baita Oztandiokoak be inguru honetako barrutietara ekarten ei zitu en euren ardiak. Gu, euskaldunok, baina, beti izan gaituk alkarren artean burrukalariak, eta izango be bai, nire ustez. Eta orduan be euren artean beti burrukan eta burrukan ibilten ei ziran herri bateko eta besteko pastoriok. Alkarregaz beti makilaka, atzamarka eta txatamurka. Odolak be behin baino gehixagotan gorritu ei eban lurra, eta inoz erretenkada odol mendian behera joan be bai.

Hainbeste berbaldi eta batzar egin ei juezan bakeak egiteko. Alperrik, baina.

Halakoren baten, akas-dun pago lodi bati bizkarra emonda egoan urteetan ondotoxo aurreraturiko bizar luzedun eta ule zuridun agure zahartxu batek hauxe esan ei eutsen here lagunei: Bakea egin behar doguna danok ikusten joagu, baina, zelan egin ez jakiagu. Nik hauxe egingo neukek: izentatu daigun egun bat edo hobeto esanda, gau bat. Aramaioarrak aukeratu dagiela mutil bat, eta oilarrak Aramaion kukurruku egiten dauanean, urten dagiala mutil horrek Oztandiorantza aurretik izentaturiko bide batetik. Oztandioarrak bardin, aukeratu

ratu daidxela eurek gure dauen gazte bat, eta oilarrak Otzandixon kukurruku eikeran, urten daidxela gazte horrek Aramaidxorantza ixintauriko bidetik, eta mutil bidxok alkarregaz TRIL eittren daben lekuen, haintxe ipini daidxela mugarridxe, eta aurrerantzien handik Aramaidxoarterainoko barrutidxekek aramaidxoarrentzat ixen daitexela, eta leku haretatik Otzandixo arterainoko basuek eta barrutidxekek, barriz, otzandixotarrentzat ixen daitezela.

Ondo eritxi dxeudxen batzarrien egozanak aguriek esandako berbai. Txalo eta txalo ein txén, eta holantxe eittie erabagi dxuen. Ixentaudxuen, ba, zein gautan eingo zan ibiltaldi hori. Baita nondik eta zein bidetatik mutilok dxuen bieben be. Epaikaridxekek be ixentau dxuezan, alderdi bidxetakuek, badaezpan ere.

Etorri zâ ixentauriko gaba. Aukeratu dxuen aramaidxoarrrak Aramaidxso guztidxen zan gazterik ibiltaridxena. Begirattu batez ez ei zâ gauza haundidxe bera. Zaldi zarrak apatx-azpidxen zapaldu dauan zorridxe baino hutsagoa eta ezagua ei zâ, antxinako historidxekek dinoenez. Arineketan, baina? Eta hatxik-hatx ibiltzen? Eta Arangaidxoko gailurrean lehenengo

dagiela eurek gura dauen gazte bat, eta oilarrak Otzandion kukurruku egikeran, urten dagiala gazte horrek Aramaiorantza izentaturiko bidetik, eta mutil biok alkarregaz TRIL egitren daben lekuan, hantxe ipini dagiela mugarría, eta aurrerantzean handik Aramaio arterainoko barrutiak aramaioarrentzat izen daitezela, eta leku haretatik Otzandio arterainoko basoak eta barrutiak, barriz, otzandiotarrentzat izan daitezala.

Ondo eritxi eutsen batzarrean egozanak agureak esandako berbai. Txalo eta txalo egin eutsen, eta holantxe egitea erabagi joen. Izentatu joen, ba, zein gautan eingo zan ibiltaldi hori. Baita nondik eta zein bidetatik mutilok joan behar eben be. Epaikariak be izentatu joezan, alderdi bietakoak, badaezpadan ere.

Etorri zan izentaturiko gaba. Aukeratu joen aramaioarrrak Aramaio guztian zan gazterik ibiltariena. Begiratu batez ez ei zan gauza haundia bera. Zaldi zaharrak apatx-azpian zapaldu dauan zorria baino hutsagoa eta ezagoa ei zan, antxinako historiak dinoanez. Arineketan, baina? Eta haitzik haitz ibiltzen? Eta Arangaioko gailurrean lehenengo musturra agertzen? Ez ei

*musturre agertzen? Ez ei dxe-
guán borretan gehidxau eingo-
tsenik Euskalerra guztidxen.
Otzandidxoarrak be aukeratu
dxuen egokiena eritxen mutile.*

*Aramaidxoarrak, baie, buruz
dxokatu dxuen gau haretan, bu-
ruz. Zer ein ebela uste dozue?
Ba, oilarra eguen lekuen, goxial-
dera, argi bixi-bixi bat ixotu. Eta
oilarrak kukurruku dxo egun-
sentidxe zalakotan. "Aitien" ein
orduko urten dxoá aramaidxoar
mutilek egundokorik arinen
Arangaidxoko gaina hartzeko.
Arangaidxoko gaina baino ez?
Arnas-estuka eta ixerdi bitsetan
dxun-da-dxun-da-dxun ein eta
egunsentidxe baino askoz lehe-
nago Otzandidxo ber-bertaino,
ate-aletaraino heldu ei zâ, eta
haintxe, Otzandidxoko etxe-az-
pidxek miastuz doian erreka ha-
retako zubidxen dxesarri ei zâ,
Otzandidxoko mutilek
Aramaidxorantza noz urtengo
zain. Hantxe dxeguá, egon eta
egon, irri-barre gozue ezpanetan
ebala eta ixerdixe siketzen.*

*Halakoren baten -goxeko bostak
aldera edo- dxo dxuá Otzan-
dixon be oilarrak bere kukurru-
kua. Behingo baten hasi zâ lau-
binan zumie lako gerri bigune
eban hanka luzedun gazte ikus-
garri bat, metro biko saltuek egi-
nez, Otzandixoko eta Ara-
maidxo bittarteko mendi eta*

egoan horretan gehiago egingo
eutsonik Euskalerra guztian.
Otzandioarrak be aukeratu joen
egokiena eritxen mutila.

Aramaioarrak, baina, buruz jo-
katu joen gau haretan, buruz.
Zer egin ebela uste dozue? Ba,
oilarra egoan lekuan, goizalde-
ra, argi bizi-bizi bat isiotu. Eta
oilarrak kukurruku jo egunsen-
tia zalakotan. "Aitearen" egin or-
duko urten joan aramaioar mu-
tilak egundokorik arinen
Arangaioko gaina hartzeko.
Arangaioko gaina baino ez?
Arnas-estuka eta izerdi bitsetan
joan-da-joan-da-joan egin eta
egunsentia baino askoz lehen-
ago Otzandio ber-bertaraino, ate-
atetaraino heldu ei zan, eta han-
txe, Otzandioko etxe-azpiak
miastuz doan erreka haretako
zubian jesarri ei zan, Otzan-
dioko mutilak Aramaiorantza
noz urtengo zain. Hantxe jago-
an, egon eta egon, irribarre go-
zoa ezpanetan ebala eta izerdia
sikatzen.

Halakoren baten -goizeko bos-
tak aldera edo- jo joan Otzan-
dion be oilarrak bere kukurru-
kua. Behingo baten hasi zan
laubinaren zumea lako gerri bi-
guna eban hanka luzedun gazte
ikusgarri bat, metro biko saltoak
eginez, Otzandioko eta Aramaio
bitarteko mendi eta barruti guz-

barruti guztidxeek Otzandixeorako irabazteko asmoz. Etxoá, baie, urrin dxun biherrik ixen. Errekie pasau orduko, "GELDI HOR!" berbarotsa entzun dxoá, egune bai argituko, ez argituko, nor ixen zeittekien igarri ezinda. "Aurrerantzien hemendik Aramaidxorantza Aramaidxo, eta hemendik Otzandidxorantza Otzandidxo ixengo dok", esan txá irribarrez eta bakez aramaidxoar mutilek. Zurtz einda gelditu ei zan, zurtz einda, negar-zotinka, negar-anpulu lodi garratzak arpegitik bera eridxoazala. Eta haintxe, Otzandidxoko ate-atielan imini ei dxuen mugarridxe. Eta harrezkero hantxe dxauk. Halan dxinuek, dxinuek... Eta Oleta ordutixik ei dok Aramaidxo...

S: *-Esan bakarrik ez, egidxe be badala emoten dau horrek. Ze, antxinako denporetan Oleta Aramaidxo etzana bistan dagoala esan lei. Gaur be "Urlidxe Aramaidxotik etorri da", "auzuko berendidxe Aramaidxora doia" eta holakuek eztozuz, ba, egunero entzuten? Zelan ixen lei, ba, geu aramaidxoarrak ixenda, holan berba eittie? Señale aintxine etzana. Euskerie bera be ezta bardiñe Oletakue eta Aramaidxokue...*

A: *-Euskerie sustraidxen bat dok. Oletakue, Aramaidxokue,*

tiak Otzandiorako irabazteko asmoz. Ez joan, baina, urrin joan beharrik izan. Erreka pasatu orduko, "GELDI HOR!" berbarotsa entzun joan, eguna bai argituko, ez argituko, nor izan zeittekian igarri ezinda. "Aurrerantzian hemendik Aramaiorantza Aramaio, eta hemendik Otzandiorantza Otzandio izango dok", esan eutsan irribarrez eta bakez aramaioar mutilak. Zurtz eginda gelditu ei zan, zurtz einda, negar-zotinka, negar-anpulu lodi garratzak arpegitik bera eriozala. Eta hantxe, Otzandioko ate-ateetan ipini ei joen mugarria. Eta harrezkero hantxe jauk. Halan dinoek, dinoek... Eta Oleta ordutixik ei dok Aramaio...

S: *-Esan bakarrik ez, egia be badala emoten dau horrek. Ze, antxinako denporetan Oleta Aramaio etzana bistan dagoala esan lei. Gaur be "Urlia Aramaiotik etorri da", "auzoko berendia Aramaioa doa" eta hola-koak ez doguz, ba, egunero entzuten? Zelan izan lei, ba, geu aramaioarrak izanda, holan berba egitea? Señale antxina ez zana. Euskerea bera be ez da bardina Oletakoa eta Aramaiokoa...*

A: *-Euskerea sustraian bat dok. Oletakoa, Aramaiokoa, Bizkai-*

Bizkaikue, Gipuzkoakue, nun-nabikue... bat. Arboliek be, sustraidxen eta gerritxen bat ixen arren, besangak eta adarrak hiru edo gehidxau ixeten dxozak. Euskeriek be gerri bat dxaukek, baie zein lekutakue dan eta berbakera bestelakuek dxaukazak. Horrexegaitik Oletako eta Aramaidxoko euskeriek be badxaukezak diferentzi batzuk, azalekuek ixen arren, baie gerridxen eta sustraidxen bat dozak...

Al: *-Aitte, lentxuau esan dozu Aramaidxo Otzandidxoko atietan hasten dala. Baie, hori zelan ixen lei? Gure etxe eta Otzandixo bittarteko lurre Otzandidxokue ezta, ba? Otzandidxoarrak lantzen dabe, eurek egurre eruten, irie ebaiten...*

A: *- Hoixe don Otzandidxon eta Aramaidxon ixen dan beste gorra-behera haundi bat.*

Lur-zati horri "limittaue" esaten dxakon. Zati haundidxe don berau. Terrenu hori Aramaidxokue don, baie gozamina Otzandidxok dxauken. Aramaidxok hor ezin leiken ezer ein, ez erein, ez egurrik erun, ez ezer.

Al: *-Hori be bada, aitte, Aramaidxokue ixen eta Otzandidxok gozau...*

A: *- Holantxe don, Malentxu, benetan gauza harrigarrixe don.*

koa, Gipuzkoakoa, nonnahikoa... bat. Arboleak be, sustraian eta gerrian bat izan arren, besangak eta adarrak hiru edo gehiago izaten jozak. Euskereak be gerri bat jaukak, baina zein lekutakoa dan eta berbakera bestelakoak jaukazak. Horrexegaitik Oletako eta Aramaio euskereak be bajaukezak diferentzi batzuk, azalekoak izan arren, baina gerrian eta sustraian bat dozak...

Al: *-Aita, lehentxoago esan dozu Aramaio Otzandioko ateetan hasten dala. Baina, hori zelan izan lei? Gure etxe eta Otzandio bitarteko lurra Otzandiokoa ezta, ba? Otzandioarrak lantzen dabe, eurek egurra eroaten, irea ebagiten...*

A: *- Horixe don Otzandion eta Aramaion izan dan beste gorra-behera haundi bat.*

Lur-zati horri "limitaue" esaten jakon. Zati haundia don berau. Terreno hori Aramaiokoa don, baina gozamina Otzandiok jaukan. Aramaio hor ezin leikean ezer egin, ez erein, ez egurrik eroan, ez ezer.

Al: *-Hori be bada, aita, Aramaiokoa izan eta Otzandiok gozatu...*

A: *- Holantxe don, Malentxu, benetan gauza harrigarria don.*

*Hau be ipuine ala historidxe dan etxakidxanat. Baie, dinue-
nez -bosteun urte baino lehenagoko kontuek dxozan honek-
antxinako denbora haretan Aramaidxoko Nausidxe edo
Jaune Barajuenen bixi ei zá, eta Jaun honek bere andrie edo sa-
si-andrie Otzandidxokue ei dxo-
án. Eta bera hil zanean, andra
edo sasi-andra honi lur-zati
haundi bat itxi ei txá Otzandixo
onduen. Geroago, andra hau
hil zanian, honek Otzandidxoko
herridxari betiko itxi. Hortik da-
ton "limittau" ixeneko terrenu
bonen goxamena Otzandixok
ixetie, lur-zatia Aramaidxokue
ixen arren. Dana dala, hor
dxaun terrenu hori: lurre
Aramaidxokue eta goxamena
Otzandidxorentzat bakarrik.
Entzuteko be!!...*

*Baie, ez pentsau beti bake-bake-
tan bixi ixen direnik. Bai zera!!
Amaiketxu burrukaldi ixen do-
zan aramaidxoarren eta otzan-
didxoarren artien lur-zati hori
dala eta ez dala. Bai, amaiketxu
eta amaiketxu! Aramaidxok
kendu gure, eta Otzandidxok
itxi gurez. Urtietan eta gizaldie-
tan. Ekin eta ekin. Aramaidxok
etxon lortu, baie, Otzandidxori
terrenu hori kentzie. Aleginak
egin arren, ezin! Otzandixok
"ogetamaika" eskutik euki, an-
tza. Eta "ogetamaika" eskutik*

Hau be ipuina ala historia dan ez jakianat. Baina, dinoenez - bostehun urte baino lehenagoko kontuak dozan honeek- antxina- ko denbora haretan Aramaioko Nagusia edo Jauna Barajuenen bizi ei zan, eta Jaun honek bere andrea edo sasi-andrea Otzan- diokoa ei joan. Eta bera hil za- nean, andra edo sasi-andra honi lur-zati haundi bat itxi ei eutsan Otzandio ondoan. Geroago, an- dra hau hil zanean, honek Otzandioko herriari betiko itxi. Hortik jaton "limitau" izeneko terreno honen goxamena Otzan- diok izatea, lur-zatia Aramai- koa izan arren. Dana dala, hor jagon terreno hori: lurra Ara- maiokoa eta goxamena Otzan- diorentzat bakarrik. Entzuteko be!!...

Baina, ez pentsatu beti bake- baketan bizi izan diranik. Bai zera!! Amaikatxo burrukaldi izan dozan aramaioarren eta otzandioarren artean lur-zati hori dala eta ez dala. Bai, amai- katxo eta amaikatxo! Aramaiok kendu gura, eta Otzandiok itxi gura ez. Urtectan eta gizaldie- tan. Ekin eta ekin. Aramaiok ez jon lortu, baina, Otzandiori te- rreno hori kentzea. Ahaleginak egin arren, ezin! Otzandiok "hogetamaika" eskutik euki, antza. Eta "hogetamaika" esku-

*daukenak dxokue irabazi eitten
dxok beti...*

S: -Bueno, aitte. Gaurko nahikue ixengo da. Hainbeste gauza esan eta kontatu duskuzu. Batez be Oleta Aramaidxo zegaittik dan dxakiteak biziro poztu nau. Bidxer be esanguz kontu batzuk. Orain goizán lo eitten, berandutxu be bada ta."

tik daukanak jokoia irabazi egiten jok beti...

S: -Bueno, aita. Gaurko nahikoa izango da. Hainbeste gauza esan eta kontatu deuskuzu. Batez be Oleta Aramaio zergaittik dan jakiteak biziro poztu nau. Bihar be esango doguz kontu batzuk. Orain goiazan lo egiten, berandutxo be bada ta.

Begoña/Bilbo, abenduak 1998

Oharrak: [tt = t bustia; dd = de bustia; ts =tz; dx = frantzerazko "j" gutxi gorbehera; tx = espainerazko "ch"; x = frantzerazko "ch"; z = s]